

УДК 519.7

Токарева Віра Олександрівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИРОДИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів у світі інформація набуває товарного характеру, стаючи предметом правочинів, а максимальний прибуток набуває той, хто володіє знаннями та новітніми наробками. За висловленням Кай-фу Лі, голови Google China й засновника Sinovation Ventures, у добу штучного інтелекту інформація – це нова нафта, а Китай збирається стати новою Саудівською Аравією [1].

У науці висувається думка, що норми авторського права, замість стимулювання конкуренції в епоху цифрових технологій, нині стають штучним утримувачем поширення результатів інтелектуальної діяльності.

З огляду на інформаційну природу, у сутність авторського права, за визначенням С. Бранда, закладено парадокс, що, з одного боку, інформація тяжіє до удорожчання через її цінність, а правильна інформація у потрібному місці здатна змінити життя, водночас інформація прагне знаходитися у вільному доступі, тому що її актуальність зі сплавом часу пристосовується й утрачається, а витрати на її отримання зменшуються. Так, існує змагання двох протилежних тенденцій [2]. Аналогічним чином відбувається поширення творів шляхом штучного обмеження доступу до них і створення монополії, яка надана автору державою.

Поширення Інтернету посилило дію парадоксу авторського права, оскільки цифрові технології допомагають створювати нові ринки збуту, а власники контенту бажають контролювати й отримувати вигоду з винайденого використання своїх продуктів і творів. Так, у 1980-х роках голлівудські студії виступали проти поширення та масового продажу відеомагнітофонів, вважаючи їх загрозою, зазнавши поразки у Верховному суді США,

вони продаж відеокaset зробили своїм основним джерелом доходу.

Стан дослідження теми. Питання співвідношення інформації та інтелектуальної власності й авторського права досліджується в роботах Дж.П. Барлоу, С. Бранда, Ю. Варфоломєєва, Р. Будник, О. Кохановської, І. Мирських, Є. Харитонова, О. Харитонової.

Мета статті – проаналізувати позиції науковців щодо інформаційної природи права інтелектуальної власності, зокрема авторського права.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У статті «Економіка ідей» Дж.П. Барлоу в 1994 році прогнозував, занепад системи інтелектуальної власності у зв'язку зі стрімким розширенням галактики «кіберпростору», що відбувається в результаті стрімкого поширення Інтернету [3]. Логіка автора будувалася на тому, що об'єкти інтелектуальної власності є інформаційними об'єктами, оскільки вони відповідають цілій сукупності ознак, притаманних інформації. Цінність інформаційних об'єктів для авторів і для суспільства збільшується з їх поширенням. Зупинити або обмежити їх копіювання та використання в кіберпросторі надзвичайно складно. Більше того, обмеження доступу недоцільно з погляду бізнес-стратегії [4].

На думку Дж.П. Барлоу, якщо власність можна нескінченно відтворювати й миттєво поширювати по всій планеті безкоштовно, не ставлячи до відома про це й навіть не докладаючи зусиль, щоб власність перестала бути вашою, то як ми можемо цю власність захищати? Як ми збираємося отримати плату за ту роботу, яку ми робимо головою? І якщо нам не платять, то що ж забезпечить безперервність творчості й поширення її

плодів? Оскільки немає готового рішення для цієї принципово нової проблеми й ми з очевидністю не здатні стримати стрімку оцифровку всього, що не є безвихідно матеріальним, ми плывемо в майбутнє на потопаючому кораблі [5].

У 2010 році після арешту засновника WikiLeaks Д. Ассанжа та наступних атак хакерів проти Wikileaks прогноз Дж.П. Барлоу 1994 року реалізувався. Зачинити WikiLeaks і зробити інформацію недоступною виявилось неможливим. У мережі виявилось незліченна кількість дзеркал сайту, інформаційних симулякрів¹, у розумінні французького філософа Ж. Бодріяра, – відображень, копій, які втратили на час оригінал, але, незважаючи на це, надійно забезпечують життя й доступність даних WikiLeaks [6].

Інформаційна природа інтелектуальної власності пояснює феєричне економічне піднесення промислово розвинутих держав, зорієнтованих на розвиток інноваційної економіки та нові технології [7, с. 5].

З огляду на інформаційні зрушення в суспільстві, професори Є. Харитонов, О. Харитонova зазначають, що творчість є процесом пошуку, обробки, виробництва й передачі інформації. Тож авторський твір також являє собою інформацію певного ґатунку. Ця інформація не є матеріальною, але вона фіксується на матеріальних носіях. До поширення цифрового запису й Інтернету люди в основному мали справу з творами науки, літератури та мистецтва, що зафіксовані на звичайних матеріальних носіях [8, с. 120].

Р. Будник обґрунтовує подібність між поняттями «творчість» та «інформація» через наявність єдиного чиннику, побудованого на одних і тих самих інститутах, говорячи про виникнення так званого інформаційного світосприйняття, у якому поняття інформації посідає центральне, чільне місце, а процес еволюції розуміється як творчий процес, сутністю якого є накопичення інформації [9, с. 19].

Надалі Р. Будник зазначає, що інформація як субстрат з особливими властивостями (*suí generis*) не вкладається в норми матеріального права, що застосовуються за аналогією. Чинна донині система прав інтелектуальної власності,

по суті, побудована на основі норм і принципів римського речового права, створених для регулювання відносин з приводу матеріальних об'єктів, існування яких обмежено в просторі й часі [10].

Свою думку цивіліст розвиває та зазначає, що регулювання відносин стосовно нематеріальних результатів творчої діяльності не може надалі будуватися за аналогією з відносинами навколо матеріальних речей [10]. Одним із кроків на шляху розбудови новітньої системи права інтелектуальної власності має стати імплементація системи вільних ліцензій Creative Commons.

Як зазначає І. Мирських, інтелектуальна власність у більшості випадків має інформаційну природу. Їй притаманні риси, властиві інформації: можливість одночасного використання необмеженим колом осіб, відсутність фізичного зносу, вірогідність «морального зносу»; легкість і простота тиражування й перетворення форм фіксації; можливість відчуження людиною, яка її зробила або в користуванні якої вона виявилася [11, с. 12]. Саме зазначені чинники зумовлюють стрімкий розвиток уже економічно розвинутих держав, зорієнтованих на розвиток інновацій і знань.

Варто зазначити, що на розуміння терміна «інформація» відбивається галузь права, в межах якої провадиться аналіз, позиція науковця, який здійснює тлумачення, що не створюють умови для одноманітного підходу до категорії [12]. Поняття інформації може бути спрощене, де властивості інформації розглядаються як засоби з'ясування особливостей правового регулювання пов'язаних із нею відносин та поширювально на підставі ст. 1 Закону України «Про інформацію», відповідно до якої інформація – це будь-які відомості й/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Якщо розглядати творчу діяльність як інформацію, то можна стверджувати, що їй властиві ознаки останньої: збільшення цінності для суспільства через її поширення; складність обмеження, поширення та копіювання в Інтернеті; недоцільність обмеження доступу з погляду бізнесу.

І. Строганова підтримує ідею [13], що інтелектуальна власність пов'язана з інформацією, так як будь-який процес, результат інтелектуальної, творчої та розумової діяльності людини або колективу породжує нові знання, нову інформацію. Створювана ж у процесі творчості інформація може стати предметом інтелектуальної власності або відобразити певні відомості про об'єкт інтелектуальної власності. Науковець зазначає, що інтелектуальну власність можна визначити

¹ Термін увів французький філософ Жоржа Батая, також застосовували філософи Дельоз і Ж. Бодріяра.

Симулякр (від лат. *Simulacrum* <*simulo* – «зображення» від «робити вигляд, прикидатися») – «копія», яка не має оригіналу в реальності. Іншими словами, семіотичний знак, який не має значущого об'єкта в реальності.

За твердженням Ж. Бодріяра, симулякр намагається взяти гору над реальністю. У сучасному світі сцена й зал для глядачів об'єдналися та перетворилися в гіперреалізм: замість об'єкта репрезентації – екстаз його заперечення й ретельного знищення – гіперреальність.

як особливий вид інформації, яка складається з власне інтелектуальної власності й інформації про інтелектуальну власність. На відміну від класичного поняття власності, інтелектуальна власність обмежена тимчасовими рамками, її об'єкти нематеріальні [14].

Як підтвердження думки про юридичну спорідненість інформації та результатів інтелектуальної діяльності науковець наводить визначення інтелектуальної власності, подане в збірнику «Інтелектуальна власність», виданому в 1988 році за ініціативи та під керівництвом ВОІВ, де до інтелектуальної власності зараховується інформація, що може бути представлена на матеріальних носіях і поширюватися в необмеженій кількості копій по всьому світу. Власністю є не копії, а відображена в них інформація [15].

У вітчизняній науці можна виділити основні позиції науковців до співвідношення творчості, інтелектуальної власності й інформації. Дискусійна позиція науковців, які вважають, що об'єктом інтелектуальної власності може бути будь-яка інформація, таку думку відстоює О. Підпригора [16], аналогічно висловлюється О. Орехов.

Згідно з другою позицією, науковці, з огляду на ст. 177 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, у якій перераховують поряд із результатами інтелектуальної, творчої діяльності інформацію як об'єкти цивільних прав, а в переліку об'єктів права інтелектуальної власності ст. 420 ЦК України називається лише комерційна таємниця, вважають, що інформація та результати творчої діяльності є окремими об'єктами [17]. Такої позиції дотримуються П. Лютикова, В. Северин [18], С. Середа та інші.

Досить поширена й обґрунтована думка науковців, які розглядають об'єкти права інтелектуальної власності як різновид інформації, а результати творчої діяльності – як інформаційного процесу. Такого підходу дотримується О. Гаврилов [19].

За визначенням І. Засурського та В. Харитонова, інформація не завжди була товаром, а перетворилася в головний продукт сучасної індустрії контенту в кілька етапів. Спочатку з появою індустріального виробництва, книг у XV столітті. Потім із формуванням авторського права як його юридичної інфраструктури у XVIII столітті. Нарешті, зі становленням концепції універсальної інтелектуальної власності на вироблену інформацію на початку XX століття. Суспільство погодилося на закріплення часткової й обмеженої часом монополії автора заради підтримки індустріального

механізму виробництва культурних артефактів і знань [20].

У науці позиція щодо розгляду інтелектуальної власності як інформації піддається критиці, через те що фактично неунікальні твори, які не мають творчого характеру, визнаються охоронюваними об'єктами авторського права. Аргументи проти називаються такі. Твори, які можна легко копіювати, відтворювати й тиражувати без ознак творчої діяльності, можуть бути визнані об'єктами авторського права. Також плутанина існує й щодо таких об'єктів, як фотографії й фотографічні документи, будь-які фотографії в принципі; вони теж формально підпадають під об'єкти, що захищаються авторськими правами. Усе це створює можливість для маніпуляції і плутанини, різночитання щодо закону. Розраховувати доводиться тільки на розумність і компетентність експертів у різних ситуаціях, але вони не завжди в наявності [21].

Такої позиції дотримується російський науковець С. Середа. Виклики, які постають перед інтелектуальною власністю, авторським правом, зумовлені сучасним підходом до ототожнення категорій «інтелектуальна власність» та «інформація», підміни понять один одним, що призводить до проблем у правозастосовній практиці. Наслідком стає поступове поширення авторсько-правової охорони на галузь інформації, відомостей (повідомлень, даних) незалежно від форми їх подання, що призводить до неминучого скорочення практичної можливості вільного пошуку інформації, обміну нею і створення нової, поступово обмежуючи доступ до знань, технічних рішень і культурного складника. На його думку, відбувається підміна категорій і фактична відмова від критерію творчості й оригінальності творів [22].

Складний об'єкт, що містить як результати творчості, так й інформацію, може бути підданий декомпозиції, а його складники – охороняються окремо, різними правовими механізмами.

Варто нагадати, що не є об'єктами авторського права повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації (ст. 434 ЦК України).

Безумовно, необхідно визнати, що виникає питання щодо визначення критерію охороноздатності об'єкта й забезпечення доступу до інформації. Потребує вирішення сучасною правовою наукою питання встановлення справедливого балансу між правом на свободу інформації та захистом прав інтелектуальної власності, який є одним із найбільш актуальних питань світової (глобальної) політики [23].

Проте розгляд інтелектуальної власності як інформації не означає поширення режиму охорони інтелектуальної власності на всю інформацію.

О. Кохановська розглядає інформацію як об'єкт цивільного права в таких її проявах: 1) як особисте немайнове благо в комплексі благ, перерахованих у ст. 201 і книзі 2 ЦК України; 2) як результат творчої інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, урегульованих у ст. 199 і книзі 4 ЦК України; 3) як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкта особливого роду [24].

Надалі О. Кохановська розвиває думку, що право інтелектуальної власності є складником міжгалузевих інститутів інформаційних відносин (або інформаційних прав), корені якого знаходяться в системі цивільного права. Права інтелектуальної власності, отже, є за своєю сутністю інформаційними правами, які характеризуються творчим або іншим спеціально обумовленим елементом і у зв'язку з цим їх суб'єкти отримують додаткові специфічні засоби і способи охорони й захисту своїх прав [25].

Тобто науковець, підтримуючи інформаційну природу інтелектуальної власності, визнає інтелектуальною власністю лише ту інформацію, якій притаманна творча ознака.

А. Кодинець підтримує цю думку, зазначає, що під час розгляду співвідношення інформації та об'єктів інтелектуальної власності в такій площині не відбувається протиставлення цих взаємопов'язаних інститутів цивільного права. Навпаки, результати інтелектуальної, творчої діяльності як різновид інформації автоматично підпадають під охорону інформаційного законодавства й додатково можуть захищатися способами захисту права інтелектуальної власності. Зв'язок між інформацією й результатами творчої діяльності, які охороняються правом інтелектуальної власності,

мати юридичне значення в разі офіційного законодавчого закріплення результатів творчості як особливого виду інформації.

Так, кожний об'єкт інтелектуальної власності є результатом інтелектуальної діяльності людини, тобто має інформаційний характер, проте не завжди інформація є результатом творчості, який охороняється як об'єкт інтелектуальної власності.

Так, І. Латипова, використовуючи термінологію «власність на інформацію», пропонує розглядати інтелектуальну власність як юридично захищений вид власності на інформацію, що характеризується ознаками творчої новизни, з огляду на те що розвиток інформаційної цивілізації поступово виявляє тенденцію формування суспільства, ґрунтованого на знаннях [26].

В умовах розвитку інформаційне суспільство, за визначенням Н. Торопова, осмислює соціально-філософські аспекти власності на інформацію, розуміючи інтелектуальну власність не як володіння речами, а як володіння знаннями, інформацією, тобто ідеальними об'єктами, які мають специфічні форми існування [27].

З огляду на зазначене, розглядаючи творчість як процес пошуку, обробки, виробництва та передачі інформації, можна визнати, що об'єктам інтелектуальної власності, авторського права, результатам інтелектуальної діяльності притаманні властивості інформації в епоху розвитку інформаційних технологій.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, результатам інтелектуальної діяльності як інформаційним об'єктам притаманні такі властивості: прагнення до удорожчання через її цінність; зупинити або обмежити копіювання та використання твору, який опинився в кіберпросторі, надзвичайно складно; твори зі спливом часу морально застарівають, пристосовуються й утрачаються, а витрати на їх отримання зменшуються, тому для авторів і суспільства цінність творів зростає зі збільшенням їх поширеності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Искусственный интеллект на пороге: ждуть ли союза Китая и США. URL: <https://tech.liga.net/technology/article/iskusstvennyy-intellekt-na-poroge-jdat-li-soyuza-kitaya-s-ssha>.
2. Икона Эпохи: Стюарт Бранд. URL: <http://www.lookatme.ru/mag/people/icon/196575-ikona-epohi-styuart-brend>.
3. Barlow J.P. The Economy of Ideas. *Wired*. 1994. URL: <http://www.wired.com/wired/archive/2.03/economy.ideas.html>.
4. Dyson E. Intellectual Value. *Wired*. 1995. URL: <http://www.wired.com/wired/archive/3.07/dyson.html>.
5. Барлоу Дж.П. Продажа вина без бутылок. Экономика сознания в глобальной Сети / под ред. Е. Горного и А. Мадисона. Москва, 1994. URL: e-reading.club.
6. Barlow J.P. Twitter: 12:32 PM Dec 3rd, 2010. URL: <http://twitter.com/jpbarlow/status/10627544017534976>.
7. Варфоломеева Ю.А. Интеллектуальная собственность в условиях инновационного развития. Москва: Ось-89, 2006. 142 с.
8. Харитонов С.О., Харитонova О.І. Інформаційні технології та авторське право. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 119–127.

9. Будник Р.А. Эволюция системы авторских и смежных прав в информационном обществе: от исключительного к инклюзивному праву автора. Москва: Юрлитинформ, 2013. 192 с.
10. Будник Р.А. Позитивное право авторов и информационный капитал. URL: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/424bda9006b4702bc32578fd0042221d>.
11. Мирских И.Ю. Коммерческая тайна как вид конфиденциальной информации: трудовправовой и цивилистический аспекты: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Пермь, 2005. 25 с.
12. Кормич Б.А. Информационное право: підручник. Харків: БУРУНіК, 2011. 334 с. С. 5–32. Пилипчук В.Г., Цимбалюк В.С. Історико-правові проблеми становлення і розвитку інформаційної сфери та інформаційного права в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4. С. 29–44.
13. Строганова И.В. Информация и интеллектуальная собственность: соотношение и взаимосвязь. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2002. № 2. С. 109–118.
14. Строганова И.В. Коммерческая тайна. Реформирование российского общества: вопросы истории, права, социальной защиты населения. Челябинск, 1999. С. 132.
15. Интеллектуальная собственность: в 2 ч. Новосибирск, 1993.
16. Право власності в Україні / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, О.А. Підпригори. Київ: Юрінком Інтер, 2000. С. 676–677.
17. Лютикова П.В. К вопросу об информации как объекте гражданского права. *Проблемы законности*. 2000. № 40. С. 40.
18. Северин В.А. Правовое регулирование информационных отношений. *Вестник Московского ун-та*. 2000. № 5. С. 25.
19. Гаврилов О.А. Информатизация правовой системы России: Теоретические и практические проблемы: учебное пособие. Москва: Юрид. кн.: ЧеРо, 1998. 103 с.
20. Трансформация авторского права в интернете: зарубежные тенденции, бизнес-модели, рекомендации для России / под ред. И. Засурского и В. Харитоновой. Москва: НП «Ассоциация интернет-издателей»; Кабинетный учёный, 2013. 385 с. С. 20.
21. Авторское право и право на информацию – подходы к разделению их объектов. URL: <https://sudexpra.ru/articles/avtorskoe-pravo-i-pravo-na-informaciiu-podhody-k-razdeleniiu-ikh-obektov/>.
22. Середа С.А. Авторское право и право на информацию: подходы к разделению объектов. *Патенты и лицензии*. 2010. № 2. С. 32–36.
23. Пазюк А.В. Свобода информации и защита интеллектуальной собственности в Интернет: тенденции международно-правового регулирования: доклад на VI Международной конференции «Право и Интернет». URL: <https://www.ifap.ru/pi/06/r09.htm>.
24. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2006. 34 с. С. 3.
25. Кохановська О.В. Приватно-правове розуміння інформаційних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. № 22. С. 128–133.
26. Латыпов И.А. Социально-философская проблема прав собственности на информацию. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2008. № 28. С. 40–47.
27. Торопова Н.Ю. Философско-правовой аспект интеллектуальной собственности. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право»*. 2012. № 2. С. 80–83.

Токарева Віра Олександрівна
ЩОДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИРОДИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

У статті проаналізовані позиції науковців щодо інформаційної природи права інтелектуальної власності, зокрема авторського права. Установлено, що, характеризуючись інформаційною природою, сутність авторського права містить парадокс, спрямований на створення та поширення творів шляхом штучного обмеження доступу до них і створення монополії, яка надана автору державою. З'ясовано, що інформація набуває товарного характеру, стаючи предметом правочинів, а з тим максимального прибутку набувають високотехнологічні компанії.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, авторське право, інформація, об'єкти права інтелектуальної власності, результати інтелектуальної діяльності.

Токарева Вера Александровна
К ВОПРОСУ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПРИРОДЫ АВТОРСКОГО ПРАВА

В статье проанализированы позиции ученых по информационной природе права интеллектуальной собственности, в частности авторского права. Установлено, что в сущность авторского права, которая характеризуется информационной природой, заложен парадокс, направленный на создание и распространение произведений путем искусственного ограничения доступа к ним и создания монополии, предоставленной автору государством. Выяснено, что информация приобретает товарный характер, становясь предметом сделок, а с тем максимальной прибыль получают высокотехнологические компании.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, авторское право, информация, объекты права интеллектуальной собственности, результаты интеллектуальной деятельности.

Tokareva Vira

AS TO THE INFORMATION ESSENCE OF COPYRIGHT OBJECTS

The article deals with the essence of intellectual property rights and proved that it has an informational nature. In the conditions of globalization processes, information becomes a commodity and object of transactions. Nowadays those companies who has newly information technologies use it to earn the maximum profit. On the one hand information wants to be expensive, because it's so valuable; the right information in the right place just changes people's life. On the other hand, information wants to be free, because the cost of getting it out is getting lower and lower all the time. So, there are a competition of two opposing trends. As the object of copyright characterizes its informational nature, they have features of information.

The logic of the scintist was based on the fact that objects of intellectual property are information objects, because they correspond to a set of features inherent of information. That the essence of copyright is a paradox, aimed at creating and distributing works by artificially limitation access to them and creating a monopoly, provided to the author by the state. The rise of the Internet has intensified the effect of the paradox of copyright, since digital technology helps create new markets, and content owners want to control and benefit from the invented use of their products and works.

Intellectual property is characterized by features of information: the possibility of simultaneous use of an unlimited range of people, the lack of physical wear, the probability of "moral wear"; ease and simplicity of replication and transformation of forms; the possibility of alienation by the person who made it.

The value of information objects for authors and for society increases with their spread. Limitation of their copying and usage in cyberspace is extremely difficult. Moreover, the restriction of access is inappropriate in terms of business strategy.

It is proved that creativity is the process of searching, processing, creating and transmitting information. Therefore, the author's work also presents information of a certain type. This information is not material, but is fixed on material media. Before the distribution of digital records and the Internet, people were mostly engaged in scientific, literary and artistic works written on ordinary material media.

Key words: intellectual property law, copyright, information, objects of intellectual property law, objects of copyright.